

PAPER DETAILS

TITLE: HEYET-I TEMSİLİYE ÖNCESİ ANKARA BASINI (1872 - 1919)

AUTHORS: Ferhat EROĞLU

PAGES: 299-322

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1858244>

HEYET-İ TEMSİLİYE ÖNCESİ ANKARA BASINI (1872 - 1919)

ANKARA PRESS BEFORE REPRESENTATIVE COMITEE (1872 - 1919)

Ferhat EROĞLU*

Makale Bilgisi

Başvuru: 03.07.2021

Kabul: 02.06.2022

Article Info

Received, Jul,03,2021

Accepted: Jun,02,2022

Öz

Osmanlı Devleti'nde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçişle birlikte devletin merkezileşme hamlelerinin bir uzantısı olarak doğan vilayet gazeteleri, merkez dışı basının -taşra basınının- ortaya çıkmasına önayak olmuştur. Ankara'da Heyet-i Temsiliye'nin şehre gelmesinden kısa bir süre önce yayınlanan Mefkûre ve Selamet'in kökleri de devletin vilayet gazeteleri çıkararak sesinin taşrada yankılanması isteğinin bir uzantısı olarak doğan Ankara vilayet gazetesindedir. Fakat Ankara basını söz konusu olduğunda Heyet-i Temsiliye'nin bir milat yarattığının altını çizmek gerekir. Heyet-i Temsiliye öncesi Ankara basını ile sonrası Ankara basını birbirinden çok farklıdır. Bu durum hem zaman içinde etkisi hissedilen merkezin Ankara'ya taşınması eğilimiyle hem de Heyet-i Temsiliye'nin gelişinin Ankara gündemini değiştirmesi ile ilgilidir. Heyet-i Temsiliye ile birlikte Ankara'nın gündemi taşralılık ve yerellikten öte ulusallıktır. Artık söz konusu olan İstanbul'un belirleyiciliğiyle refleks gösteren bir basın değil belirleyicilik çabası ağır basan bir basındır. Bu nedenle Ankara basınının, Heyet-i Temsiliye merkeze alınarak, öncesi ve sonrasıyla ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Mefkûre, Selamet, Heyet-i Temsiliye, basın, düşünce, gazete.

Abstract

With the transition from the state system to the provincial system in the Ottoman Empire, provincial newspapers, which were born as an extension of the state's centralization moves, spearheaded the emergence of off-center press –provincial press-. The roots of Mefkûre and Selamet, which were published in Ankara just before the arrival of the Heyet-i Temsiliye in this city, in the Ankara provincial newspaper

* Dr. Ferhat EROĞLU, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, ferhateroglu@hotmail.com

born in Ankara as an extension of the state's desire to had its voice echoed in the provinces by publishing a provincial newspaper. However, when it comes to the press in Ankara, it is necessary to underline that the Heyet-i Temsiliye had created a milestone. The Ankara press before and after the Heyet-i Temsiliye was very different from each other. This situation is related both with the tendency to move the center to Ankara, the effect of which was felt over time, and the change of Ankara's agenda with the arrival of Heyet-i Temsiliye. With the arrival of the Heyet-i Temsiliye, Ankara's agenda became national beyond provincial and local. Now in question was not a press that shows reflexes with the determination of İstanbul but also a press with an emphasis on decisiveness. For this reason, it is essential to examine it separately before and after taking the Ankara press into the center.

Keywords: Ankara, Mefkûre, Selamet, Heyet-i Temsiliye, press, thought, newspaper.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Lale Devri ile ilk belirtileri görülen, III. Selim döneminde bir taraflıyla çekingen, diğer taraflıyla acemi acelelilikle pratiği denenilen, II. Mahmut'un saltanat yıllarında -özellikle 1826 sonrasında- hızla hayata geçirilen ve Tanzimat'la birlikte zirveye çıkan değişim çabaları ve buna bağlı olarak Batılılaşma rüzgârları "Osmanlı basını" mefhumunu hem kendi içinden yaratmış hem de geliştirmiştir. Vilayet basını, merkezde gelişen ve 1860'lardan itibaren giderek resmî görünümünden sıyrılan basının taşraya yansımalarıdır. Fakat bununla birlikte devletin merkezileşme çabalarının da bir tezahürüdür. Batılılaşmanın yavaşladığı (Batılılaşmanın Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde durduğunu ya da gerilediğini iddia etmek aşırı bir yorumdur) Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde taşra basınının -ya da vilayet matbuatının- doğduğu ve geliştiği unutulmamalıdır.

Taşra basınının ortaya çıkışı Abdülaziz'in 1863'te yaptığı Mısır gezisi ile ilişkilidir. Mısır'da bölge gazetelerini gören Sultan bunu Osmanlı vilayetlerinde de hayata geçirmek istemiştir¹. Fakat taşra basınının ortaya çıkışında asıl büyük etken 1864'te çıkan Vilayet Nizamnamesi ile eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmesidir. Taşra yönetimini düzene koyma², "*Hristiyan tebaanın kötü şartlar altında*" olduğu iddialarını çürütme³, gibi amaçlarla

¹ Yavuz Haykır ve Handan Haykır, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Yerel Basının Tarihsel Gelişimine Bir Bakış", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 56, Ekim 2017, s. 306.

² Haykır, a.g.m., s. 306.

³ Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 31 Ekim - 3 Kasım 1989, TTK, Ankara, 1994, s. 73.

yürürlüğe giren ve Fransız taşra teşkilatına benzer bir sistem öngören nizamname ile vilayetlerde valilikler kontrolünde matbaalar açılmış, bu matbaalar bir taraftan "*salnameler, takvimler, bilimsel ve edebî eserler*" basarken diğer taraftan da yerel basına öncülük etmiştir.⁴ Bunu devletin merkezileşme tutumundan ayrı düşünmemek gerekir. Amaç, merkezin sesini taşraya hızla duyurabilmek, kamuoyunu Payitaht politikaları gölgesinde toplamak ve tutmaktır. Daha doğru ifadeyle merkezin, aurasını taşraya doğru genişletme çabasıdır. Ayrıca ayrılıkçı hareketlerin propagandalarına verilen yanıtlara taşrada taraftar toplamaktır. Ayrılıkçı unsurların tazyikiyle Avrupa basınının yarattığı kara propaganda ortamının azınlıklar üzerinde oluşturduğu "*tesiri*"⁵ önleme çabasıdır. Bu konuda birinci başlık altında incelenecek olan Ankara gazetesinin vilayet sınırlarında yaşayan Ermenilere seslenen, onları etkilemeyi amaçlayan haberler yayınlaması dikkat çekici bir örnektir. Diğer yanıyla düşünüldüğünde ise taşranın ses duyurma aracıdır.

Nizamname sonrası pratiği Tuna Valisi Mithat Paşa'nın Rusçuk'ta yayınladığı Tuna gazetesi ile başlamış, Tuna'daki başarı üzerine 1867 ve 1871 yıllarında uygulama daha da genişletilmiştir.⁶ Ankara vilayetinde gazete yayınlanması 1871 nizamnamesinden hemen sonradır. Ankara, refikleri gibi vilayetin Takvim-i Vekâyi'si olacaktır ki devletin vilayetlerde gazeteler çıkarılmasına önyak olmasındaki amaç tam da budur. Vilayet gazeteleri üzerinde zaman zaman devletin o esnadaki politikalarına ya da içinde bulunan ortama uygun düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 1889'da vilayet gazetelerinde edebî yazı yayınlanması yasaklanmıştır.⁷ Yine aynı yıl çıkarılan genelge ile vilayet gazetelerinin "*İstanbul gazetelerinde yayınlanan yazıların muhtevası dışına*"⁸ çıkmamaları emredilmiştir. 1909'da çıkan Şûra-yı Devlet Kararnamesinde ise vilayet gazetelerinin halkın sorunlarını yeterince aydınlatamadığı, "*halkın kültürel ve mesleki gelişimine katkıda bulunamadığı*" vurgulanmış, halkın sorunlarını yansıtacak isimlerin gazetelerde yazmalarının sağlanması ve muhtarların gazetelere abone edilmesi istenmiştir.⁹ Bu bağlamda Ankara'da II. Meşrutiyet'in sonlarında artık yerel bir basının geliştiğini ya da en azından gelişme zemini bulabildiğini düşünmek mümkündür. Aslında zeminin ancak 1909 Kararnamesi sonrasında tam anlamıyla oluştuğu vurgulanmalıdır. Fakat altyapısı geçmiştir. Zira

⁴ Haykır, a.g.m., s. 306.

⁵ Haykır, a.g.m., s. 312.

⁶ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, 4. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, Kasım 2012, s. 31; Yazıcı, a.g.m., s. 73.

⁷ M. Bülent Varlık, "Osmanlı Dönemi Yerel Basını Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1999, s. 101; Haykır, a.g.m., s. 313.

⁸ Varlık, a.g.m., s. 101.

⁹ Varlık, a.g.m., s. 101; Haykır, a.g.m., s. 314.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişinden evvel Ankara'da yayınlanan iki süreli yayın -Mefkûre ve Selamet- Ankara gazetesinin içinden çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı da 1872'den 1919'a dek aşama aşama oluşan zemine vurgu yapmaktır.

Basın tarihi çalışmalarında, amaca dönük süreli yayın okuması dışında etkili bir yöntem yoktur. Arşiv kayıtlarında süreli yayın belgesi ve süreli yayın içinde süreli yayın haberi aramak ikinci araştırma yöntemidir. Bu çalışma da mevcut olan süreli yayın nüshaları merkeze alınarak yapılmıştır. Ankara Vilayet Gazetesi'nin ulaşılabilen nüshaları (6 Şubat 1292 - 10 Temmuz 1327 / 18 Şubat 1877 - 23 Temmuz 1911 tarihleri arasında yayınlanan sayıların üç yüz yetmiş dokuzuna ulaşılmıştır) için Milli Kütüphane, İBB Atatürk Kitaplığı ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesinden yararlanılmıştır. Mefkûre'nin 8. ve 11. nüshaları hariç diğer tüm nüshalar Milli Kütüphane'de mevcuttur. Selamet'in ise yalnızca Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde bulunan 5. sayısı edinilebilmiştir. Her ne kadar sayılarının üçte birlik bir kısmına ulaşılabilse de sayı çokluğu Ankara gazetesi üzerinde belli bir fikir edinmemizi sağlamıştır.¹⁰ Mefkûre'nin, ulaşılabilen on nüshası belli bir fotoğraf yaratmıştır. Fakat Selamet'in yalnızca bir nüshasına ulaşılabilmiştir ve bu nedenle o nüsha ve gazeteyi yayınlayan isim üzerinden tahlil yapılmaya çalışılmıştır.

I. Ankara Vilayet Gazetesi

Gazetenin ilk sayısı günümüzde mevcut olmadığı için ortaya çıkış tarihi ile ilgili net bir kanıya varmak mümkün görünmemektedir. Fakat Murat Tuğluca Salname'ye atıf yaparak ve eldeki en eski mevcut sayıdan geriye doğru tarih hesaplayarak 1872'ye ulaşır¹¹. Tuğluca'nın açıklamaları oldukça güçlü görüldüğü için 1872'yi Ankara gazetesinin başlangıç tarihi olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ankara vilayeti o dönemlerde Ankara, Kayseri, Kırşehir, Yozgat ve Çorum'u¹² kapsamaktadır. Araştırmalar esnasında incelenebilen ilk sayı 18 Şubat 1877 Cumartesi (6 Şubat 1292) tarihli ve 201 numaralıdır. Bu dönemde fiyatı nüsha başı 50 para, altı aylığı 30 kuruş, seneliği 50 kuruştur. Matbaası Hükümet Konağı'ndadır ve İstanbul merkezi, Sultan Beyazıt'ta Serafım Efendi'nin kiraathanesidir. Fiyatı ve yayın günü zaman içinde değişiklik göstermiştir. Örneğin 8 Mart 1881'de (24 Şubat 1296, No: 442) yayın günü salıya alınmış ve fiyatı nüsha başı 1 kuruşa yükselmiştir. Ayrıca logoda "*dokuzuncu sene*" ibaresi geçmektedir ve bu Tuğluca'nun işaret

¹⁰ Ankara gazetesi ile ilgili Murat Tuğluca tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır: Murat Tuğluca, *Ankara: Vilayetin Resmi Gazetesi (1870 - 1921)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

¹¹ Tuğluca, *a.g.e.*, s. 7.

¹² Çorum, gazetenin yayın hayatı esnasında Yozgat'tan ayrılmıştır.

ettiği tarihle örtüşmektedir. Öte yandan bu tarihte haber içerikleri ve haberlerin yerleri de değişmiş ve gazete biraz daha resmî bir hüviyete bürünmüştür. Yayın günü ve fiyatı ilerleyen tarihlerde de değişecektir. Örneğin 5 Temmuz 1882'de (23 Haziran 1296, No: 502) yayın günü çarşambaya alınmıştır. 22 Ekim 1884'te (10 Teşrin-i Evvel 1310, No: 994) ise gazetenin postaya yetişememesi sebebiyle çarşambadan pazartesiye çekilmiştir. Gazetede resmî hüviyeti geriletmek için 1885'te bir girişim olduğu logoda yazan "*edebiyata müteallik*" ibaresinden anlaşılmaktadır: "*Haftada bir defa çarşamba günleri neşrolunur her nevi havadis ve menafi-i umumiye ve maarif ve edebiyata müteallik asardan bahseder vilayet gazetesidir.*"¹³ (18 Mart 1885 -6 Mart 1301-, No: 617). Fakat bu ibare bir sonraki sayıda kaldırılmıştır: "*Haftada bir defa çarşamba günleri neşrolunur vilayet gazetesidir.*" (18 Mart 1885 -6 Mart 1301-, No: 617). Yine aynı nüshada gazete yayın kurulunun (heyet-i tahririye-i cedide) o esnada kimlerden oluştuğu görülmektedir: "*Galip, Muhittin, Tayyip, Mazhar, İsmail, Faik.*"¹⁴ Gazetede bir diğer değişiklik 10 Ocak 1894'te (29 Kanun-ı Evvel 1309, No: 961) miladi tarih kullanımının da başlamasıdır. Mizanpaj ve sütun sayısı yayınlandığı tarih aralığında zaman zaman değişmiştir. Gazeteye ilgili konularda vilayet merkezinde Matbaa Müdürlüğü, liva ve kazalarda tahrirat müdür kâtipleri ile iletişime geçilmesi istenmiştir. Tuğluca, gazete yayınının son bulunduğu tarihin bilinmediğini, eldeki son sayının 1983 numaralı olduğunu yazmıştır¹⁵. Bu kısmen doğrudur. Son sayının ne zaman çıktığını anlamak mümkün görünmemektedir. Fakat son sayının Tuğluca'nın öne sürdüğü 1983 (23 Ağustos 1330) olmadığı da belirtilmelidir. Millî Kütüphane kayıtlarında 2114 (27 Mart 1917) ve 2170 numaralı (28 Teşrin-i Sani 1918) tarihli iki nüsha daha bulunmaktadır. Bu durum yayının 1983 numaralı nüshadan sonra uzunca bir süre daha devam ettiğini göstermektedir. En azından 28 Kasım 1918'e dek sürdüğü kesindir. Öte yandan Tuğluca'nın takvim çevirilerinin de (Rumi'den miladiye) hatalı olduğunu belirtmek gerekir. Gazetenin tirajı konusunda 1896 yılı abone borç çizelgesindeki miktarı nüsha bedeline bölerek çıkardığı 2717 rakamı¹⁶ ise gerçeğe yakın olmalıdır. Bu rakam o tarihler için fazla görünmekle birlikte resmî bir gazete olduğu ve geniş bir coğrafyaya dağıtıldığı unutulmamalıdır. Gazete yönetiminin her köye bir nüsha gönderme

¹³ Ankara, 18 Mart 1885 (6 Mart 1301), No: 617, s. 1.

¹⁴ Tuğluca'nın verdiği bilgilere göre 1893 yılında matbaa nazırı ve başyazar, mektubi kalemi müdürüdür. Onun dışında gazete kadrosunda şu görevliler bulunmaktadır: bir müdür, iki yazar, hesap kâtiibi, ser mürettip, ikinci mürettip, üçüncü mürettip, mürettip refiki, litografya memuru, litografya refiki, makine memuru, merdaneci ve müvezzi (Tuğluca, **a.g.e.**, s. 20.).

¹⁵ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 11 - 12.

¹⁶ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 17.

ve ücretin varlıklı altı kişiden alınması girişimi de¹⁷ rakamın büyümesini etkilemiş olmalıdır.

Gazetede imzalı olarak yayınlanmış yazı sayısı çok sınırlıdır. Resmî görüntü üzerinden hiç eksik olmamakla birlikte gazetenin tam anlamıyla bir devlet bülteni olduğunu ifade etmek haksızlık olur. Fakat bir düşünce organı olmadığının da altı çizilmelidir. Bu durum elbette halkın sorunlarından ve gündelik hayattan kopuk olduğu anlamı da taşımaz. Her şeyden evvel, resmî ya da özel gazeteler belirli amaçlarla çıkarlar ve bu amaçların başında genellikle politika gelir. Ankara devletin propaganda organıdır, kamuoyu oluşturmayı amaçlar.

I. 1. Politika ve Kamuoyu

Resmî gazetelerin misyonu geniş ya da dar fikir çevreleri oluşturmak değil, kamuoyunu devlet politikaları ekseninde, devletin ve hükûmetin yanı başında toplamak ve tutmaktır. Fakat resmî yayın organlarının gayriresmî matbuatın altyapısını hazırladığı da unutulmamalıdır. Ankara gazetesi Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerindeki devlet politikalarının Ankara ve çevresine ulaşmasını sağlayan organdır. Resmî organlarda halk devletle bütünleşirken, ağırlıklı olarak sesi çıkan taraf devlettir. Tuğluca'nın bu konudaki devlet-halk bütünleşmesi¹⁸ yorumu problemli görünmektedir. Halkın sesinin çıktığı anlar istisnadır. Yalnızca Yozgat'tan gelen bir mektubun yayınlanmasını örnek olarak göstermek bütünleşme sonucuna varabilmek için yeterli değildir.

Gazetenin propaganda işlevine dair ilk belirgin örnek 93 Harbi (1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı) esnasında yayınlanan "Asker" başlıklı¹⁹ menkıbedir. Menkıbenin sahibi ise padişaktır: "*nutk-ı hümayun-ı hükûmet-i meşhûn padişah suret-i menkıbesidir.*" Amaç kamuoyunun harbe odaklanmasıdır. 25 Ağustos 1877 (13 Ağustos 1293, No: 221) tarihli nüshada ise komutanların savaş bölgelerinden gönderdiği bilgilendirme telgrafları yayınlanmış ve telgraf yayını sonraki sayılarda (No: 222, 223, 224) sürmüştür. Bu telgrafların o dönemki vilayet gazetelerinin tamamına gönderilmiş olma ihtimali yüksektir. 93 Harbi'nde vilayet gazetelerinin telgraf ofisi gibi çalıştığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan Padişah II. Abdülhamit'in, devlet yöneticilerinin ve valinin nutukları da birinci sayfada sık olarak yayınlanmıştır. Padişahın nutukları ve padişahla ilgili haberler gazetenin amblem gibi kullandığı güneşi ve hilali çağrıştıran sembollerle süslü çerçeveler içinde sunulmuştur. Nüshaya ilk bakıldığı anda padişahın bir

¹⁷ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁸ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 157.

¹⁹ *Ankara*, 26 Mayıs 1877 (14 Mayıs 1293), No: 216, s. 1.

fermanının, emrinin ya da padişahla ilgili bir haberin var olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan padişahın cülus günlerinde mutlaka başyazı kısmından bir tebrik yayınlanmış ve cülus törenlerine değinilmiştir. Gazetenin propaganda işlevine yönelik en net haber 8 Mart 1893 (24 Şubat 1308, No: 937) tarihli'dir. 1893 yılı mart başları Ankara ve çevresi halkı için devletin varlığının coşkuyla hissedildiği günlerdir. 8 Mart 1893 tarihli nüshada, birinci sayfada çerçeve içinde padişah için bir methiye yayınlanmış; ikinci sayfada ise padişahın Kayseri, Yozgat ve Kırşehir sancaklarını teftiş ettikten sonra merkez vilayetine geldiği haberi verilmiştir. Gazetenin heyecanla duyurduğuna göre şehir "*padişahım çok yaşa*" yazılarıyla süslenmiş; sivil ve asker memurlar "*tebrikatta*" bulunmuş; hükûmet konağı, daire-i askeriye, telgrafhane, daire-i belediye, Düyun-ı Umumiye, matbaa-i vilayet, reji dairesi, mekteb-i idadi ve şimendifer istasyonu binlerce fener ve kandille donatılmış; padişahın ve beraberindeki devlet erkânının kaldığı konaklar süslenmiş, ılık şölenleri sabaha dek sürmüş ve sık sık "*padişahım çok yaşa*" sesleri duyulmuştur. Haberin ayrıntılarından II. Abdülhamit'in Ankara merkez vilayetinde 3-4 Mart 1893 Pazartesi, Salı (22-23 Şubat 1308) günlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır..

Propaganda ve kamuoyu oluşturma hususlarında Tuğluca'nın yaptığı önemli bir çıkarım üzerinde durmak gerekir. Tuğluca Ankara gazetesi ekseninde yaptığı çıkarımda (aslında bu tüm vilayet gazeteleri için geçerlidir) devletin amacının devletin yanlış bir iş yapmayacağını halka benimsetmek ve okuyucuyu "*yöneticilerin gözüyle*" düşünmeye yöneltmek olduğunu belirtmiştir²⁰. Tuğluca'nın çıkarımından hareketle; devletin vilayet gazetelerine yaklaşım biçiminin yalnızca Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde değil Meşrutiyet yıllarında da bu amaç üzerinden şekillendiği belirtilmelidir. Yalnızca savaş ve barış kararları değil memur atamasından yol inşasına, okullaşmadan sağlık politikalarına kadar hemen her alanda devletin temennisi halkın devlet aklıyla düşünmesidir. Örneğin yüksek bir memurun belirli bir göreve atanmasında da görevden alınmasında da haklı olan devlet aklıdır. Bu durumda Yavuz Haykır ve Handan Haykır tarafından vilayet gazeteleri için öne sürülen "*gazeteler devlet adamlarını övmekten ve birer ilan tahtası olmaktan ileriye gidememiştir*"²¹ biçimindeki tahlilin konunun açıklamasına yetecek gelişkinlikte olmadığını belirtmek gerekir. Gazetelerin ilan tahtası işlevi vardır, fakat mesele bu kadar basit değildir. Ankara'nın yayını kırk yıldan uzun sürmüştür ve iki binin üzerinde sayı yayınlanmıştır. Gazetenin ilan tahtası gibi çalışması hususu kırk yıllık sürecin yarısını bile karşılamamaktadır. Bu süreçlerde bile tam bir ilan tahtası değildir.

²⁰ Tuğluca, a.g.e., s. 154.

²¹ Haykır, a.g.m., s. 315.

Araştırmacılar ilan tahtası sonucuna şu üç husustan ulaşmış olmalıdır: gazetede yayınlanan devlet duyuruları, gazeteye gelen çeşitli emirler ve Sırrı Paşa'nın gazetecilikle ilgili yazısı. Devlet duyuruları: vali ve mutasarrıf atamaları, cülus törenleri, bakanlık tahriratları, müzekkereler, tren tarifeleri, bayındırlık çalışmaları, açılan okullar ve hastaneler, resmî ilanlar, kurumlar arası resmî yazışmalar, padişah duyuruları, fermanlar, beratlar, kararnameler, emirler, mahkeme ilanları vb²². Bunların yayınlanmasının genel anlamıyla ilan tahtası işlevi yaratmayacağı açıktır. Başlangıcından bugüne TRT de askerlik celp tarihleri, resmî gazete bildirileri, TBMM yayını, tayin, terfi ve atamalar gibi resmî duyurularla benzer bir işlev görmektedir. Gazetenin mevcut nüshalarının derli toplu incelenmesi halinde; afet ve salgın haberlerinin, hastalıklarla ilgili bilgilendirme yazılarının ve alınması gereken önlemlerin, orman, tarım ve hayvancılık yazılarının, nadiren de olsa şiirlerin, asayiş ve ekonomi haberlerinin, dış haberlerin, bayındırlık faaliyetlerinin, eğitim üzerine haber ve yazıların, dinî duyuruların ve gündelik hayatla ilgili pek çok ayrıntının haber, tefrika ve makale olarak gazetede mebzul miktarda yer bulduğu görülebilir²³. Bu durumda gazeteye "ilan tahtası" değil "bülten" demek daha uygundur. Vilayet gazetelerine payitahttan gelen emirler de gazetelerin ilan tahtası gibi çalışmadıklarının göstergeleridir. II. Abdülhamit döneminde gelen emirler gazetelere ilan tahtası biçimi verme, Meşrutiyet sonrası gelen emirler ise gazetelerin ilan tahtası gibi çalışmaması çabalarının varlığını göstermektedir. Vilayet gazetelerine 4 Mart 1891'de ve 1 Ağustos 1892'de gelen iki emirde edebiyattan bahsetmemeleri ve "*edebiyat namı altında manzum âsâr neşr etmemeleri*" istenmiştir²⁴. 1895'te okuyuculara gazetenin resmî sıfatı nedeniyle edebiyat metni yayınlanmadığı duyurulmuş ve okuyuculardan edebî yazı göndermemeleri konusunda ricada bulunulmuştur²⁵. 1889 yılında yayınlanan bir genelgede ise İstanbul gazetelerinin gündeminden ve içeriğinden uzaklaşılması emredilmiştir²⁶. 1889, 1891 ve 1892 emirleri gazetelerin 1889 öncesinde ilan tahtası olmadıklarının, fakat bu hâle getirilmek istendiklerinin, 1895'teki gazete duyurusu ise bu sürecin henüz bitmediğinin (okuyucular hâlâ edebî metin

²² Örnek olarak şu nüshalara bakılabilir: 6 Şubat 1292 (18 Şubat 1877), No: 201, s. 1; 10 Haziran 1294 (22 Haziran 1878), No: 362, s. 1; 30 Haziran 1300 (12 Temmuz 1884), No: 587, s. 1.

²³ Örneğin eğitim ve sağlık haberleriyle ilgili şu nüshalar örnek gösterilebilir: *Ankara*, 14 Şubat 1885 (2 Şubat 1300), No: 613, s. 1-2; 28 Şubat 1885 (16 Şubat 1300), No: 615, s. 1; 29 Nisan 1885 (17 Nisan 1301), No: 623, s. 2; 13 Kanun-ı Evvel 1889 (25 Kanun-ı Evvel 1305), No: 805, s. 3; 22 Kanun-ı Sani 1890 (10 Kanun-ı Sani 1305), No: 809, s. 1. Metnin alt başlıkları bahsi geçen konularla ilgili olduğu için diğer örnekler için metnin devamındaki dipnotlara bakılabilir.

²⁴ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 9.

²⁵ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 10.

²⁶ Varlık, **a.g.m.**, s. 101.

göndermektedir) göstergesidir. 1909 Kararnamesi'nde durum tersine çevrilmiş, vilayet gazetelerinden halkın sorunlarıyla, "*kültürel ve mesleki*" gelişimleriyle ilgilenmeleri ve bölgelerdeki bilgi sahibi kişilerin gazeteye yazılar yazmasının sağlanması istenmiştir²⁷. 1884 - 1886 yılları arasında Ankara Valiliği yapan Sırrı Paşa'nın, 18 Mart 1885'te Ankara'da yayınlanan yazısı²⁸ ise vilayet gazetelerine daha canlı ve daha sosyal olma çağrısıdır. Sırrı Paşa vilayet gazetelerinin İstanbul basınının kopyası ve vilayetlerin resmî yüzü olmamaları gereğinin altını çizmiştir. Ona göre gazeteler yanlış vurgulamalı, doğruyu desteklemelidir.

Propaganda başlığı altında son olarak 23 Temmuz 1911'de (10 Temmuz 1307) -meşrutiyetin ilanının üçüncü yılında- yayınlanan özel sayıya (nüsha-i fevkalade)²⁹ değinilmelidir. Şiirler, marşlar, politik metinler, makaleler yayınlanan nüshanın yazar ve şair kadrosu oldukça güçlüdür: Ankara Darü'l-muallimin-i Edebiyat Muallimi Tahir Nadi, Dr. Abdullah Cevdet, İhsan Adli, İsmail Seza, Halil Nihat, Feyzi Sacit, Bezmi Nusret, İbnü'l-Tahir, Ahmet Talat, Mehmet Sait, Mehmet Muhsin, Ahmet Mithat, A. Seni, İbnü'l-Emin, Mahmut Kemal, Bedii Nuri, Ankara Mebusu Mahir Sait, Ahmet Cevdet, Faik Ali, Ali Ekrem, Mustafa Namık, Mehmet Sıtkı. İçerikle ilgili önemli noktalara bakılacak olursa Ahmet Mithat'ın ilk olarak meşrutiyetin ikinci yıldönümünde yayınlanan "*Hürriyetten İstifade Şahsa Göredir*" başlıklı yazısında (s. 4-6), Meşrutiyet öncesi otuz yılın değil, Meşrutiyet'ten önceki tüm yılların, yüz yılların özgürlük yoksunluğuyla geçtiğini iddia etmesi ve meşrutiyeti "*inkılap*" olarak anması önemlidir. Bu ve benzeri yazılar cumhuriyetin altyapısını Jön Türkler'in oluşturduğunun göstergesidir. Ahmet Cevdet'in "*Girit İçin*" (s. 26-31) başlıklı, canlı bir metni yayınlanmıştır. Mihalicçık'ta Girit meselesine dair haber almak için gazetelerin büyük bir merakla beklendiğini, okuma bilenlerin etrafında halkalar oluşturulduğunu, ömürlerinde miting görmemiş köylülerin miting esnasındaki hayretini, yetim büyüyen şehit oğlu Ali Osman'ın evlilik izni almaya geldiği kasabada mitingden etkilenip gönüllü yazıldığını anlatan metnin kamuoyunu coşkuya getirecek, moral ve güç verecek yüreklendirici, akıcı ve menkıbevi üslubu dikkat çekmektedir. Abdullah Cevdet'in ilk olarak Haziran 1910'da yayınlanmış isprizma karşıtı bir yazısı da (s. 43-45) gazetede yer bulmuştur. İsprizma konusunun o yıllarda Ankara entelektüelleri arasında olumsuz

²⁷ Varlık, a.g.m., s. 101; Haykır, a.g.m., s. 314.

²⁸ Ankara, 18 Mart 1885 (6 Mart 1301), No: 617, s.1; Tuğluca, a.g.e., s.8; Varlık, a.g.m., s. 101; Nesimi Yazıcı, "Sırrı Paşa ve Vilayet Gazeteleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXVI, s. 226.

²⁹ Ankara, 10 Temmuz 1327 (23 Temmuz 1911), Nüsha-i Fevkalade, Donanma-i Osmani Cemiyeti Menfaatine, Mürettib-i Naşiri: Vilayet Gazetesi Muharriri Mehmet Muhsin, Matbaa-i Vilayet, 1329 - 1327, 90 sayfa. İlgili atıflar metin içerisinde sayfa numaraları ile verilecektir.

anlamda ilgi gördüğünün altını çizmek gerekir ki bu konuya "Mefkûre" başlığı altında değinilecektir. Abdullah Cevdet koleradan daha tehlikeli bu "şarlatanlığa" müdahale edilmesi gerektiğini vurgulamış ve yazısını şöyle bitirmiştir: "*Endişemiz büyüktür, derdimiz büyüktür, büyük ve cesur davalara ihtiyacımız büyüktür.*" (s.45).

I. 2. Vilayet Haberleri

Ankara merkez vilayeti ve vilayete bağlı sancakların gündemi adli olaylardan sağlıktaki gelişmelere, kuraklık ve hayvan hastalıklarından gündelik hayatın sıradan ve sıra dışı gelişmelerine, mahkeme duyurularından okul sınavlarına, okul ve hastane inşaatlarından salgın hastalıklar karşısında alınan karantina ve hijyen önlemlerine, tren tarifelerinden su sorununa kadar her şey gazetede görülebilir. Eğitim, sağlık, ekonomi, bayındırlık ve gündelik hayat alt başlıklarda ayrıca incelenecektir. Burada amaç gazetenin bağlı sancaklarla birlikte vilayetin tamamına hitap etmeye çalıştığını, başka bir anlatımla Tuğluca'nın da ifade ettiği bir hususu, gazetenin "*devlet ile millet arasındaki iletişimi sağlayan fonksiyonu*"nu³⁰ incelemektir.

Gazetenin sancaklardaki haber kaynakları "*liva ve kaza tahrirat kâtip ve müdürleri*"dir³¹. Payitahttan gelen haberler devlet kanalıyla ve İstanbul gazeteleri aracılığıyla kamuoyuna ulaştırılmıştır. Zaten vilayet gazetelerinin amacı payitahtın varlığının, sesinin ve gölgesinin taşradan hissedilebilmesidir. Bunların dışında merkezdeki ve livalardaki resmî kanallardan haber gelmiştir. Ayrıca okuyucular tarafından gazeteye gönderilen mektuplar da haber kaynağı olarak kullanılmıştır. Ankara'nın ve çevresinin -dolayısıyla da bir ölçüde devletin- gündemini yıl yıl gazeteden takip etmek mümkündür. Örneğin demiryolu inşaatı Ankara'ya ulaşmak üzereyken gündem demiryoludur. Kuraklık baş gösterdiğinde gündem su sorunu ve kuraklığın nasıl aşılabacağıdır. Okul inşaatlarında ya da açılışlarında gündem bir süre eğitimidir. Salgınlarda sağlık, hayvan hastalıklarında hayvan yetiştiriciliğidir. Kısaca gazete vilayet ve vilayet çevresindeki gelişmelerin takibi için kullanışlı bir kaynaktır.

I. 3. Eğitim ve Sağlık

II. Abdülhamit döneminin iç ve dış politik gündemi bir tarafa bırakılırsa değişmeyen iki gündemin eğitim ve sağlık olduğu bir gerçektir. Bu hususlara bağlı gelişmeler özellikle 1880'lerde ve 1890'larda Ankara vilayet gazetesinden Ankara özelinde takip edilebilir. 14 Şubat 1885 tarihinde Ankara'da bir idadi mektebinin açılmasının düşünüldüğü, fakat öğrenci ve

³⁰ Tuğluca, a.g.e., s. 8.

³¹ Tuğluca, a.g.e., s. 20.

muallim eksikliği nedeniyle bunun erken olduğuna kanaat getirildiği, çözüm olarak iptidaide oluşturulacak bir sınıfta alınacak dört senelik eğitimin ardından idadiye geçileceği duyurulmuştur³². 28 Şubat 1885 tarihli haberde ise Ankara'da bir askerî rüştiye inşası arzu olunduğu ve "*bundan akdem*" Erzincan'daki Dördüncü Ordu-yı Hümayun Komutanı Nafiz Paşa'nın "*gayet mükemmel olarak yaptığı*" askerî rüştiyenin kıta resmi vilayet tarafından Nafiz Paşa'dan istendiği ve resmin Erzincan'dan gönderildiği haber verilmiştir³³. 29 Nisan 1885 tarihli Ankara, mekteb-i idadiyi yapmaya talip olan ustaların Trabzon'dan Ankara'ya vasıl olduklarını muştulamaktadır³⁴. 12 Ağustos 1885'te ise vilayet merkezinde inşa edilen Mekteb-i Kebir-i İdadinin duvarları için lazım olan taşların müteahhitler tarafından tersanelerden getirildiği ve yontulduğu duyurulmaktadır³⁵. Kısaca gazete demiryolu, hastane ve okul inşaatlarının durumu konusunda halka sık sık bilgi vermiştir. Bu haberlerden 1886'da içinde iptidai numune mektebi de bulunan bir Darülmuallimin, 1887'de inas mektebi açıldığı öğrenilmektedir³⁶. 9 Mart 1887'de yayınlanan bir mektupta³⁷ ise Ankara'da inas mektebi açıldığını duyan Yozgatlı bir kız öğrencinin Yozgat'a da inas mektebi istediğine şahit olunmaktadır. Ayrıca 1888'de Mekteb-i Hamidi içine bir rüştiye dahil edildiği, 1892'de idadi eğitiminin başladığı, 1893'te kız ve erkek rüştiye okulları yapıldığı ve 1894'te inas mektebine bir rüştiye daha eklendiği gazeteden izlenebilmektedir³⁸.

Ankara vilayet gazetesinin yayınlandığı dönemde sağlık konusunda en önemli gündem maddesi salgın hastalıklardır. İkinci olarak çoğunlukla salgın hastalıklarla ilgili bilgilendirme yazıları ile hastalıklardan korunma yöntemlerini ve sağlıklı yaşamın nasıl olacağını anlatan metinler yayınlanmıştır. Gazetenin yayınlandığı dönemin salgın hastalıkları 1880'lerde ve 1890'larda kolera, frengi, influenza, sıtma; 1910'larda İspanyol gribidir. Bu hastalıklarla ilgili haberler ve bilgilendirme yazıları sık denebilecek aralıklarla gazetede yer almıştır. Örneğin 18 Aralık 1889'da kolera'nın kökenine, nerede

³² *Ankara*, 14 Şubat 1885 (2 Şubat 1300), No: 613, s. 1-2; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 102.

³³ *Ankara*, 28 Şubat 1885 (16 Şubat 1300), No: 615, s. 1.

³⁴ *Ankara*, 29 Nisan 1885 (17 Nisan 1301), No: 623, s. 2.

³⁵ *Ankara*, 12 Ağustos 1885 (31 Temmuz 1301), No: 634, s. 1.

³⁶ *Ankara*, 20 Teşrin-i Evvel 1886 (8 Teşrin-i Evvel 1302), No: 679, s. 1; 9 Şubat 1887 (28 Kanun-ı Sani 1302), No: 690, s. 1; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 98.

³⁷ *Ankara*, 9 Mart 1887 (25 Şubat 1302), No: 694, s. 2; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 157. Bu mektubun taşradaki muhabirler tarafından yazıldığı ya da yazdırıldığı bir tahmin olarak ileri sürülebilir. Veyahut nüfuzlu birinin çocuğu yazmış olmalıdır. Zira inas mektebi çağındaki bir çocuğun kendiliğinden bu mektubu yazması ihtimali düşüktür. Ayrıca bu konudan hareketle bir husus daha belirtilmelidir: Yozgat'tan gelen mektuplarla ve haberlerle gazetede sık karşılaşılmaktadır. Bu durumda Yozgat muhabirlerinin aktif çalıştığı ve Yozgat'ta gazeteye yönelik bir ilgi olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır.

³⁸ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 98, 99, 106.

başladığına, nasıl yayıldığına, nasıl bulaştığına dair bir yazı dizisi başlamış ve bir süre devam etmiştir³⁹. 22 Ocak 1890 tarihli bir haberden⁴⁰ ise Ankara'da influenza salgını olduğu anlaşılmaktadır. O tarihlerde Ankara'da altı bin kişi virüse yakalanmış, hatta salgın Ankara gazetesi çalışanlarını da vurmuştur. Gazetenin birinci ve ikinci mürettepleri, makineci ve merdaneci hastalığa tutulmuş, bu nedenle 29 Ocak 1890'da gazete yayınlanamamıştır⁴¹.

1893'te İstanbul'da görülen kolera salgını tren yoluyla Eskişehir'e sıçrayınca Ankara tehdit altına girmiş ve Valilik tıpkı 2020'de Covid 19 salgınına karşı alınanlara benzer önlemlere başvurmuştur. "*Fevkalade*" komisyon kurulmuş, şehir temizlenmiş, belli yerlerde sıhhiye kordonu ve tahaffuzhane oluşturulmuş, Eskişehir'den trenle gelen yolcular on gün karantinaya alınmış, kolluk tedbirleri artırılmış ve temizlik önlemleri alınmıştır⁴². Fakat tedbirlere rağmen salgının şehirde yayılması önlenememiş, sadece bir süre geciktirilmiştir. Temmuz 1894'te, alınan tüm karantina ve temizlik önlemlerine rağmen "*şüpheli*" şekilde ölen iki kişinin kolera olduğu anlaşılmış ve hastalık Ankara'da yayılmıştır⁴³. Yalnızca salgınlar değil sağlık problemleri ve sağlıklı yaşam konulu yazılar ve hatta reçeteler de gazetede yer bulmuştur. Örneğin 6 Ocak 1886'da diş sağlığı, 20 Haziran 1888'de frengi hastalığı, 22 Ekim 1894'te çocuklarda beslenme konulu yazılar⁴⁴ dikkat çekmektedir.

1910'larda ise tüm dünyayı kasıp kavuran İspanyol nezlesi ile Ankara gazetesinde de karşılaşılmaktadır. 28 Kasım 1918'de yayınlanan bir haberde İspanyol nezlesine karşı uygulanan aşının pahalı olduğu duyurulduktan sonra Bakteriyolojihane Müdürü Refik Bey'in hastalığa sebep olan mikrobu bulduğu ve bu bir mikroptan bir aşı hazırladığı kamuoyuna müjdelenmiştir. Aşı tecrübelerinin pek iyi netice verdiği, aşının zararsız olduğu ve bağışıklık yarattığı belirtilmiş, Bakteriyolojihane'nin tifo salgınındaki çalışmaları hatırlatılmıştır.⁴⁵

³⁹ *Ankara*, 13 Kanun-ı Evvel 1889 (25 Kanun-ı Evvel 1305), No: 805, s. 3.

⁴⁰ *Ankara*, 22 Kanun-ı Sani 1890 (10 Kanun-ı Sani 1305), No: 809, s. 1.

⁴¹ *Ankara*, 5 Şubat 1890 (24 Kanun-ı Sani 1305), No: 810, s. 1.

⁴² *Ankara*, 25 Teşrin-i Evvel 1893 (13 Teşrin-i Evvel 1309), No: 956, s. 2; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 114-115.

⁴³ *Ankara*, 1 Ağustos 1894 (20 Temmuz 1301), No: 987, s. 2; Tuğluca, **a.g.e.**, s.115.

⁴⁴ *Ankara*, 6 Kanun-ı Sani 1886, (25 Kanun-ı Evvel 1301), No: 646, s. 3-4; 20 Haziran 1888 (8 Haziran 1304), No: 732, s. 4; 22 Teşrin-i Evvel 1894 (10 Teşrin-i Evvel 1310), No: 994, s. 3-4.

⁴⁵ *Ankara*, 28 Teşrin-i Sani 1918 (28 Teşrin-i Sani 1324), No: 2170, s. 2.

I. 4. Ekonomi ve Bayındırlık

Ankara gazetesinin yayınlandığı dönemde -özellikle gazetenin yayın hayatının önemlice bir kısmının geçtiği II. Abdülhamit döneminde- devletin demiryolu ağı kurma ve geliştirme çabaları gazete üzerinden izlenebilmektedir. Ayrıca bu dönemde Ankara'nın en önemli sorunları olan kuraklık ve susuzluk konulu haberler de gazetede sıklıkla görülebilmektedir. Haberleşme alanında yapılan çalışmalar ve hastane inşaatları da gazetenin değişmez gündem maddeleri arasındadır. Vilayetin bayındırlık işleri için 1884'te Vilayet Asker-i Zaptiye Alay Beyi'nin başkanlığında bir Nafia Komisyonu oluşturulmuş, bu komisyonun çalışma alanları zaman içerisinde önem kazanınca 1886'da komisyonun başına vali geçmiş ve komisyon yenilenmiştir⁴⁶. Komisyon şehrin bayındırlık ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş, 1885'te çeşme, kabir, karakol ve menzilhane inşa edilmiş, 1886'da imaret ve cami tamiri gerçekleştirilmiştir⁴⁷. Öte yandan çevre kazalarda da hareketlilik görülmüş, örneğin Mecidiye kazasına posta ve telgraf merkezi kurulacağı gazeteden duyurulmuştur⁴⁸. 1887'de ise kuraklık sorunu had safhaya çıkmış ve yıllardır gündemde olan Eymir Gölü'nden Ankara'ya su getirme çalışmalarının ilerletildiği, ameliyat-ı hafriye çalışmalarının bitirildiği ve biten alanın açılışının yapıldığı Ankaralıları müjdelenmiştir⁴⁹. Fakat biten kısımlar sorunun çözülmesi için henüz yeterli değildir. 8 Haziran 1887'de nisandan beri yağmur yağmamasının yarattığı susuzluk karşısında zahire ihracının yasaklandığı, İstanbul'dan buğday getirtildiği, fiyat tedbirleri alındığı, Ankara için para ayrıldığı haberleri gazeteye taşınmış⁵⁰ ve bu haberler bir süre devam etmiştir⁵¹. İyi haber tam bir yıl sonra gelmiş, Nisan 1888'de, mevsim şartlarının olumlu gittiği ve kuraklığın bittiği gazeteden duyurulmuştur⁵². Fakat kuraklığın bitmesi Ankara'da gelecekte su ihtiyacı olmayacağı anlamına gelmemektedir. 1889'da Nallıhan'dan su getirme çalışması yapılmış, Nallıhan suyu yetersiz kalınca Ankara'nın ünlü

⁴⁶ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 65-66.

⁴⁷ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 67.

⁴⁸ *Ankara*, 8 Kanun-ı Evvel 1886 (26 Teşrin-i Sani 1302), No: 684, s. 1.

⁴⁹ *Ankara*, 6 Nisan 1887 (25 Mart 1303), No: 696, s. 1.

⁵⁰ *Ankara*, 8 Haziran 1887 (27 Mayıs 1803), No: 703, s. 1.

⁵¹ Tuğluca'nın yaptığı araştırmaya göre kuraklıkla ilgili haber sayısı sadece 1887'de otuz birdir ve bu haberler çoğunlukla birinci sayfanın ilk sütununda yayınlanmıştır. Tuğluca, **a.g.e.**, s. 56.

⁵² *Ankara*, 25 Nisan 1888 (13 Nisan 1304), No: 727, s. 2. Kuraklıkla ilgili sıkıntılı haberlerin ilk sayfadan yayınlanmasına rağmen sıkıntının bittiği haberinin ikinci sayfadan görülmesi dikkat çekicidir. Bu durum aslında o yıllarda vilayet gazetelerinin devlet adına propaganda misyonunun gereklerini henüz tam anlamıyla öğrenemediklerini göstermektedir.

valilerinden Abidin Paşa İstanbul'la haberleşerek Elmadağ'dan su getirtilmesi için irade-i seniyye çıkarttırmıştır⁵³.

Ankaralıları için dönemin diğer bir önemli olayı demiryolunun Ankara'ya ulaşmasıdır. Demiryolunun Ankara'ya ulaşması Ankaralı için payitahtla ve hattın geçeceği diğer tüm bölgelerle doğrudan bağlantıya sahip olma, açılma, hareketlilik, ekonomik canlılık, insan sirkülasyonu ve para akışı gibi anlamlar taşımaktadır. Çiftçinin uzak bölgelere ürün gönderebilmesinin, ticaretin canlanmasının habercisi demektir. 1892'de Alpu köyüne ve arkasından Malıköy'e bağlanan demiryolu Ekim 1892'de Ankara'ya ulaşmıştır. Trenin gelişinin Ankara'da yarattığı dönüşümlerin çarpıcı bir örneği şehrin çehresinin değiştirilmesidir. Siyah sıvalı evlerin yarattığı "*manzara-i hariciye*", beyaza boyanmıştır. Ayrıca kutlamalar için, o esnarlarda Ankara'da bulunan Ahmet Fehim Bey'den trenin gelişi şerefine Ankara Kalesi'ne tren yolundan görülecek bir Osmanlı arması yapması istenmiştir. Öte yandan yollar fenerlerle, çam ağacı yapraklarıyla, padişah methiyeleriyle süslenmiş, kurbanlar kesilmiş, oyunlar oynanmış, yarışmalar düzenlenmiştir⁵⁴.

O dönem Ankaralıları yalnızca kuraklık ve su sorunuyla boğuşup tren yoluyla sevinmemişlerdir. Kazalarda ve sancaklarda da imar ve bayındırlık faaliyetleri görülmektedir. Örneğin Yabanabad'ın Pazar karyesinde yapılan kaldırımlar bile gazetede yer bulmuştur⁵⁵. O yıllarda karayolu çalışmaları da yapılmaktadır. 1884 Temmuzundaki bir haberde Yozgat'tan Samsun'a ve Kayseri'ye kadar 220 km şose ve şose üzerinde üç yüz elliye yakın menfez inşa edildiği yazmaktadır⁵⁶. Ayrıca 1889'da debbağhane inşasına başlanmış; 1892'de Hacı Bayram-ı Veli Camiinde ve hisarlarda onarıma gidilmiş; karakol, cami türbe ve nöbetçi eczane yapılmış; 1894'te hükûmet konağı genişletilmiş, şal fabrikası ve numune çiftliği bitirilmiştir. Devam eden yıllarda da bakım, onarım ve genişletme çalışmaları sürmüştür⁵⁷.

I. 5. Gündelik Hayat

Gazetenin tam anlamıyla bir resmî yayın organı sayılamayacağı evvelden vurgulanmıştı. Gazeteyi okuyarak o dönemin sosyal hayatına, Ankara insanının yaşantısına, gündelik detaylara dair bir görüntü tahayyül etmek mümkündür. Tipik bir resmî yayının soğuk ve bunaltıcı yüzü Ankara'ya tamamen nüfuz edememiştir. Gazete yalnızca resmî kurumlarla memurlar arasında gidip gelmemiş, okuyucuyla da belli ölçüde bağ kurabilmiştir. Bunun

⁵³ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 70-71.

⁵⁴ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 83-85.

⁵⁵ *Ankara*, 18 Kanun-ı Evvel 1889 (6 Kanun-ı Evvel 1301), No: 804, s. 1.

⁵⁶ *Ankara*, 19 Temmuz 1884 (7 Temmuz 1300), No: 588, s. 1.

⁵⁷ Tuğluca, **a.g.e.**, s. 67-68.

en renkli örneği Yozgat'tan Abdülcabbarzade Mustafa Edip Bey adında bir okuyucunun gönderdiği gazelin gazetede yayınlanmasıdır⁵⁸. Bir başka canlı ve ilginç örnek Tercüman-ı Hakikat gazetesinden alınarak yayınlanan haberdır. Haber Giresun'da iki başlı, yedi ayaklı, iki kuyruklu bir buzağının doğduğunu duyurmaktadır⁵⁹. Diğer ilginç örnekler ise 160 yaşında bir insandan ve Beytül-fakiye'de bulunan "*acayip bir mahluk*"tan, bu mahlukun hangi fiziksel özelliklere sahip, ne tür bir hayvan olduğundan bahsedilmesidir⁶⁰.

Konu biraz daha Ankara özeline çekilirse, Ankaralıların gündelik yaşantısına ve karşılaştıkları problemlere dair fikir verecek birkaç yazı açıklayıcı olabilir. Gazetenin sosyal hayatın ve Ankaralıların gündelik yaşantısının, sorunlarının, dertlerinin uzağında durmadığının en somut kanıtı Heyet-i Tehiriye-i Cedit üyesi Galip Bey tarafından yazılan ve pazar yeri ile ilgili sıkıntıları anlatan metindir⁶¹. İlk olarak gazetede yayınlanan imzalı yazı sayısının sınırlılığı vurgulanmalıdır. Pazar yeri sorunu o dönemde Ankaralıları için ciddi problemler yaratmış olmalıdır. Galip Bey yazıda okuyucuyu Kale'nin eteklerine, Atpazarı'na, Koyunpazarı'na götürmektedir. Şehrin iki yüz metrelik bir tepede olması ve pazarın tepede kurulması, pazara giden caddelerin dar ve bozuk yollardan oluşması, şehre gelenlerin bataklıklardan, köprüsüz derelerden geçmek zorunda kalması, yollarda insanların çile çekmesi ve hayvanların telef olması gibi problemleri anlatan Galip Bey çözüm olarak Ahi Elvan Camiinin arkasından yeni bir yol açılmasını önermiş ve köylüleri başka bir konuda, tüccarlara kendilerini soydurmamaları konusunda uyarmıştır. Hindistan'daki kuraklığın zahire fiyatlarını yükselttiğinden söz etmiş ve ürünün tüccara ucuz fiyattan verilmemesini tembihlemiştir. Ankaralının sorunları ve günlük yaşantılarıyla ilgili bir diğer örnek 1895'te Karaşar'da yaşanan sıkıntılardır. Haberde Karaşar ahalisinin geçim için coğrafi şartları da kullanarak tütün kaçakçılığına yöneldiği yazılmış, vilayetin bölgede şose yapımı ve kereste ticaretinin yaygınlaştırılması gibi yöntemlerle kaçakçılığın önüne geçileceğini öngördüğü belirtilmiştir⁶². Başka bir haberde ise İncesu'ya üç saat mesafede iki buçuk yaşında bir kız çocuğu bulunduğu duyurulmaktadır⁶³. Ayrıca Gureba Hastanesinin istatistikleri de gazetede yayınlanmıştır. 20 Nisan 1896 tarihli habere⁶⁴ göre, hastanenin açılışından itibaren geçen yedi ayda 67 kişi hastaneye yatmış, bu 67 kişinin 54'ü taburcu

⁵⁸ *Ankara*, 22 Nisan 1885 (10 Nisan 1301), No: 622, s. 4.

⁵⁹ *Ankara*, 8 Nisan 1885 (27 Mart 1301), No: 620, s. 3.

⁶⁰ *Ankara*, 13 Mart 1889 (1 Mart 1305), No: 767, s. 1-2.

⁶¹ *Ankara*, 25 Mart 1885 (13 Mart 1301), No: 618, s. 3-4; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 158.

⁶² *Ankara*, 30 Eylül 1895 (18 Eylül 1311), No: 1040, s. 1; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 74.

⁶³ *Ankara*, 21 Teşrin-i Sani 1888 (9 Teir-in-i Sani 1304), No: 751, s. 1.

⁶⁴ *Ankara*, 20 Nisan 1896 (8 Nisan 1312), No: 1065, s. 1; Tuğluca, **a.g.e.**, s. 116.

olmuş, 3'ü hayatını kaybetmiştir. 10 kişi ise o tarihte hâlen hastanede yatmaktadır.

Kutsal günler, bayramlar, padişahın doğum günleri, cülus yıldönümleri de gazetenin gündemindedir. Tuğluca'nın yerinde tahliline göre bunlar yalnızca önemli günlerin duyuruları değil aynı zamanda padişahın iktidarının pekişmesi anlamı da taşımaktadır⁶⁵. Gazetenin 10 Ocak 1894'ten itibaren takvim kısmında miladi tarihi kullanmaya başladığı da eklenmelidir.

II. Mütareke Ankara'sında Entelektüel Bir Ortam: Mefkûre

Bazı kaynaklarda Mefkûre'nin gazete olduğu ve Ömer Vasfi Bey tarafından çıkarıldığı yazmaktadır⁶⁶. Her iki bilgi de yanlıştır. Mefkûre gazete değil dergidir -kendi isimlendirmeleriyle risale-, dergiyi çıkaran ise Ömer Vasfi değil Muhittin Celal'dir. Bu yanlışlığın nedeni derginin ilk sayılarında künyenin hemen üzerinde çıkan reklamdır. Araştırmacılar künyeye değil Operatör Ömer Vasfi Bey'in reklamına bakmış olmalıdır.

İlk sayısı⁶⁷ 30 Mart 1919'da yayınlanan Mefkûre "*sahip ve müdürü*" Muhittin Celal'dir. Tanesi 100 para, seneliği 110 kuruş olarak fiyatlanmış, Ankara vilayet matbaasında basılmış, sekiz sayfa olarak yayınlanmıştır. Kütüphane ve arşiv araştırmalarında yalnızca on iki sayı çıktığı görülmektedir ve on iki sayının onu mevcuttur. On ikinci sayı son sayı olarak kabul edilirse yayın hayatı 21 Temmuz 1919'da bitmektedir. İlk sayı pazar günü yayınlanmış, yayın günü ikinci sayıdan itibaren pazartesi olmuş ve bayrama denk geldiği için iki gün evvelinden yayınlanan dokuzuncu sayı hariç pazartesi günleri çıkmıştır. Haftalık yayın organıdır ve düzenli yayınlandığı söylenebilir. Yalnızca dördüncü sayı ile beşinci sayı arasında beş hafta süreyle yayın durmuş, beş haftalık inkıtanın sebebi dergi tarafından "*önümüze çıkan müşkülât*" ve "*hatt-ı hareketimizde tesadüf edilen ayrılıklar*" olarak açıklanmıştır⁶⁸. Yazar kadrosunda Muhittin Celal, Ömer Vasfi, Sadık Vicedani, Mehmet Muhsin, Mustafa Kemal (daha sonra Selamet gazetesini çıkaracak olan Dava Vekili Mustafa Kemal), Maksut Kamuran, Beni Adem, Halil Nihat, Osman Cevdet, Osman Yaşar, Cahit Makbul, Ali Kemali, Ahmet Ragıp, Cevat Hakkı, Doğan, Ahmet Sahip, Sadık Hamit, Adil, İhsan, Ali Rıza gibi isimler

⁶⁵ Tuğluca, *a.g.e.*, s. 120-121.

⁶⁶ Örneğin: Oğuz Aytepe, "Milli Mücadele'de Ankara", *Cumhuriyet'in Ütopyası Ankara*, Hazırlayan: Funda Şenol Cantek, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 119; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2017, s. 65.

⁶⁷ *Mefkûre*, Fennî, İlmî, Edebî, Haftalık Risale, S: 1, 30 Mart 1919 (30 Mart 1335), Ankara, Posta Kutusu Numro: 22.

⁶⁸ *Mefkûre*, 2 Haziran 1919 (2 Haziran 1335), S: 5, s. 1.

bulunmaktadır. Mefkûre için siyasi içerikli bir dergi olduğu yorumunu yapmak zordur. Siyaset belli belirsizdir. Verilebilecek en anlamlı tanım sağlık ve düşünce dergisi olduğudur. Sağlık ve düşüncenin ardından edebiyat ve şiir gelmektedir. Mefkûre'nin yazar kadrosuna bakıldığında Ömer Vasfi, Muhittin Celal, Mustafa Kemal gibi isimlerin Ankara gazetesinin nüsha-i fevkaladesinde yer aldıkları da görülecektir. Bu durum Ankara basınının Heyet-i Temsiliye Ankara'ya yerleşene dek ağırlıklı olarak Ankara gazetesinden geldiğini göstermektedir. Heyet-i Temsiliye ile birlikte Ankara basınının Ankaralılığı da gerilemiştir. Artık söz konusu olan yeni Ankaralılıktır, direnişin ve kurtuluşun Ankara'sı. Bu yeni Ankaralılıkta basın ortamında Muhittin Celal ve Mustafa Kemal önemli pozisyonlarda görünmemektedirler. Ankara basını baştan aşağı dönüşmüş, daha doğru bir tabirle Ankara'da yeni bir basın hayatı başlamıştır. Mefkûre'nin dönemin Sıhhiye Müdür-i Umumisi Abdullah Cevdet'e yakın bir dergi olduğunu; yazar kadrosunun, Abdullah Cevdet'ten talimat aldığına dair bir kanıt olmasa da ondan fazlasıyla etkilendiğini iddia etmek mümkündür.

Sürelî yayınlarda ilgili derginin ya da gazetenin anlayışı ve amacı ilk sayılardan anlaşılabilir. İlk sayılar belirleyicidir. Mefkûre'nin ilk sayısında da "*Başlamazdan Evvel*" ve "*Mefkûre'nin Dili*" başlıklı iki yazı genel yönelime dair fikir vermektedir. "*Başlamazdan Evvel*"de derginin "*sonu gelmeyen vaatlerle*" hedef belirlemediği, "*havalinin büyük bir ihtiyacını*" karşılamak amacıyla olduğu, sayfaların "*yoksul halkın nefine*" yardım eden "*afif ve muktedir*" kalemlere açık olduğu vurgulandıktan sonra dergi şöyle tanıtılmıştır:

"Mefkûre, fennî, ilmî ve edebîdir. Binaenaleyh müveddalarında şahsiyat ve ihtisas şaibeleri bulunan yazılara sahifelerimiz kapalıdır. Bir de her din ve mezhebin serbestisi ve kutsiyeti kaziyyesine tamamen riayetkârdır.

Mefkûre, erkeklerimizin irfan ve içtimaiyatıyla meşgul olduğu kadar kadınlarımızın mevki-i içtimai ve ilmiyesiyle de iştigal edeceğinden heyet-i tahririyesi meyanında hanımlarımızın dahi mevcut bulunduğunu arz ederiz."⁶⁹

"*Mefkûre'nin Dili*" başlıklı yazıda ise bir taraftan dil tartışmalarının yersiz olduğu vurgusu yapılırken, diğer taraftan da "nasıl bir dil" tartışmasına girilmişti. Aslında Mefkûre hem "yeni bir lisan cidalî" açmak derdinde olmadığını söylemiş hem de cidalin içinden konuşmuştur: "...*Milliyet ananesi diye pek çok gerileyenlerle edebiyatın şu gördüğümüz statükosuna dokunmaya kıyamayan muhafazakârlar biraz hissiyatlarından tecarrüt ederek lisandaki uzviyyet ve tekâmülatından lisanın da müstağni kalamayacağını*

⁶⁹ *Mefkûre*, 30 Mart 1919 (30 Mart 1335) Sayı: 1, Ankara, s. 1.

düşünselerdi meseleye halledilmiş gözüyle bakılır, cedelleşmeye lüzum kalmazdı." Mefkûre, dil anlayışında İstanbul Türkçesini ("*payitaht lehçesi*") benimsemiştir ve dil konusunda bir senteze ulaşmaya çalıştığı söylenebilir. Yazıda Orhun Abidesi de ("*turancıların dili*") Nedim'ler ve Baki'ler de aynı "*kıymet*" vurgusuyla anılmıştır. Dile giren yabancı kelimelere düşmanlığın anlamsız olduğu, "*ilim ve fen sahasında Arapçanın ve Farisinin ifade ve iblağ çarelerinden çok kereler istianeye muhtaç*" olduğu belirtilmiştir. Mefkûre, üslup olarak eski anlatımın değil yeni anlatımın tarafındadır. Onlara göre önemli olan his ve hayalin inceliği, ifadenin ruhudur. Kendi anlatımlarıyla "*cihanı yaldızlayan güneş battı*" demek dururken "*aftab-ı alemtab gurub etti*" demek lüzumsuzdur. Şiirde ise önemli olan aruz vezni ya da millî vezin değil şiirin kendisidir.⁷⁰

Ankara gazetesinin nüsha-i fevkaladesinde yayınlanan dikkat çekici yazılardan biri Abdullah Cevdet'in isprizma üzerine metniydi. Mefkûre'nin ikinci sayısına Muhittin Celal bu metinden hareketle "*İsprizma Hastalığı*" başlıklı bir makale⁷¹ yazmış ve dergide bu konu üzerinde bir müddet durulmuştur. Burada önemli olan husus derginin ve dergiyi çıkaran isimlerin bu gibi hayalî konulardaki net tavrı ve bu konulara kökten karşı çıkmalarıdır. Bu durum derginin seküler bir tavrının olduğunu, akıl ve bilimin tarafında konumlandığını göstermektedir ki derginin akıl ve bilim vurgusu hep olacaktır. Aynı sayıda Ömer Vasfî de (s. 4-5) "*mektepe mezunlarının bile hacı kalfaların ilaçlarına, efsunlarına riayet*" etmesinden şikâyet ederek bu çıkarımı güçlendirmiştir. Muhittin Celal'in isprizma karşıtı yazıları üçüncü ve dördüncü sayılarda da devam etmiş, yazar bu metinlerde⁷² katıldığı bir ruh çağırma seansını anlatarak isprizmanın anlamsızlığını ve güçsüzlüğünü vurgulamaya çalışmıştır.

Derginin önemli misyonu kadın sorunu üzerinde -bu durum belki de Anadolu için bir ilktir- durmasıdır. Bu konuda Cevat Hakkı, Muhittin Celal, B. M. gibi isimler dönemine göre fazlasıyla cesur yazılar kaleme almışlardır. B. M., "*Bizde Kadınlık*" başlıklı metinde⁷³ kadının "*terzilik, aşçı yamaklığı, kuluçka makineliği*" konumundaki "*zavallı varlığının*" dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cevat Hakkı, meselenin dinî boyutu üzerinde durmuş, Müslüman kadınların miras hakkı, para harcamak, para kazanmak ve kazandığı parayı elde tutmak gibi konularda Hristiyan kadınlardan daha fazla hakka sahip olduğunu belirtmiş, hâliyle meselenin dinî değil başka

⁷⁰ Mefkûre, 30 Mart 1919 (30 Mart 1335) Sayı: 1, Ankara, s. 2.

⁷¹ Mefkûre, 7 Nisan 1919 (7 Nisan 1335), Sayı: 2, s. 1.

⁷² Mefkûre, 14 Nisan 1919 (14 Nisan 1335), Sayı: 3, s. 1-2; 21 Nisan 1919 (21 Nisan 1335), Sayı: 4, s. 1.

⁷³ Mefkûre, 7 Nisan 1919 (7 Nisan 1335), Sayı: 2, s. 6.

boyutlarıyla ele alınması gerektiğini savunmuş ve şu vurguyu yapmıştır: "*Bugün Anadolu kadınlığı tek bir şey istiyor: Kocalarının terbiyesi!..*"⁷⁴ Muhittin Celal ise konuyu sağlık açısından yaptığı kıyaslamalarla biraz daha genişletmiştir. Muhittin Celal'e göre İslam kadınlarında verem hastalığının Gayrimüslim kadınlardan daha fazla tahribat yaratmasının nedeni İslam kadınlarının kapalı bir hayat yaşamaya mecbur tutulmalarıdır⁷⁵.

Derginin kendine edindiği önemli bir misyon devletin sağlık alanında örgütlenmesi için çağrı yapmaktır. Bu konuda derginin iki önemli isminin, Ömer Vasfi'nin ve Muhittin Celal'in metinleri çarpıcı görünmektedir. Ömer Vasfi "*Sıhhiye Nezareti*" başlıklı yazısında⁷⁶ hangi alanın hangi dönemde ağırlık kazandığını ve sonuçlarının ne olduğunu tartışmıştır. Ömer Vasfi'ye göre Abdülaziz döneminde Bahriye'ye harcanan mesai "*ferdî meziyetlere*" dayanmadığı için yok olup gitmiştir. Abdülhamit devrinde zaten hiçbir şey yapılmamıştır. İttihatçılar ise askerliğe yapışmış, muntazam fırkalar yetiştirmiş, fakat intizamı daha ilk anda koruyamamıştır. O halde lazım olan iki şey vardır: "*irfan ve sıhhat*". Temel dertler ise cehalet ve hastalıklardır ve bunların üzerine gidilmelidir. Halk sağlığı önemsenmeli, hastalıklarla mücadelenin sadece müdüriyetlerin bütçelerini yükselterek mümkün olmayacağı anlaşılmalıdır. Yalnızca tabiplerin mücadelesi de yetmeyeceğine göre mutlaka Sıhhiye Nezareti oluşturulmalıdır. Muhittin Celal de Ömer Vasfi'nin düşüncelerine benzer vurgularla örgütlenmenin önemi üzerinde durmuştur. Ona göre Türkiye'de sağlık konusunda kişisel ve genel "*sıhhi mefkûreler*" yerleşmiş hâledir. Eksik olan şey zihniyet dönüşümüdür. Dönüşüm olmazsa yerleşmiş mefkûreler ve teşkilat boşa kalır. Veremin kapalı hayat tarzında daha zararlı olduğuna, lekeli hummanın bitlerle yayıldığına kanaat getirilmezse sağlık alanındaki çabalar uçar gider. Fransızlardan yapılan tercümelemler de Doktor Abdullah Cevdet gibi "*hakim ve mütefekkir*" insanlar da sıhhiyeyi kurtaramaz. O halde kurtuluş için yüzler Avrupa'ya değil Anadolu'ya dönmeli, kitleler esas amaca yönlendirilmeli, kitlelerdeki kırıntılar keşfedilmeli ve birleştirilmelidir⁷⁷.

Sağlık konusunda 1919 Ankara'sını ilgilendiren bir haberin de altını çizmek gerekir. 9 Haziran 1919 tarihli Mefkûre'de, "*Kızamık*" başlıklı haberde Ankara'da kızamık salgını yaşandığı duyurulmuştur. Bu duyuruda göze çarpan husus halkın devletten beklenti içinde olmamasının vurgulanmasıdır. Haberde salgını durduracak fennî bir çare olmadığı, hükûmetin de herhangi bir tedbiri bulunmadığı için mücadelenin bireylere düştüğü, salgının

⁷⁴ *Mefkûre*, 9 Haziran 1919 (9 Haziran 1335), Sayı: 6, s. 5-7.

⁷⁵ *Mefkûre*, 9 Haziran 1919 (9 Haziran 1335), Sayı: 6, s. 1-2.

⁷⁶ *Mefkûre*, 14 Nisan 1919 (14 Nisan 1335), Sayı: 3, s. 3.

⁷⁷ *Mefkûre*, 9 Haziran 1919 (9 Haziran 1335), Sayı: 6, s. 1-2.

Ankara'da kalmayıp köylere ve kasabalara da yayılacağını öngörüldüğü yazmaktadır ve hastalığın nasıl bulaştığı, nasıl seyrettiği, kızamıklının nasıl beslenmesi ve hastalık sonrası neler yapılması gerektiği konularında okuyucu bilgilendirilmektedir.⁷⁸

İzmir'in işgali sonrasında çıkan ilk Mefkûre'de birinci sayfadan "*Türk ve İslam olan İzmir'in işgalinden mütevellit umumi mateme*" katıldığı duyurulmaktadır⁷⁹. Bu duyurunun haricinde Anadolu'da başlayan hareketlilikten, Millî Mücadele kıvılcımlarından, Mustafa Kemal ve arkadaşlarından derginin hiçbir sayısında bahsedilmediğinin, Anadolu hareketine dönük tek bir haber ya da yazı yayınlanmadığının altı çizilmelidir. Bu durumun derginin Abdullah Cevdet'e olan sempatisinin ve Abdullah Cevdet'in o esnadaki siyasi çizgisinin Millî Mücadeleye fazlasıyla uzak olmasının sonucu olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Derginin 1919 yazında hangi çizgide durduğunu 5. ve 6. sayılarda çerçeve içinde verilen⁸⁰ "*Wilson İlkeleri Madde 12*"den anlamak mümkündür. 1919 yazında aydınlar arasında Amerikan mandası fikrinin yaygın olduğunu vurgulayarak konuyu noktalamak gerekir. Hâliyle Mefkûre'yi çıkaranlar da o esnada aydınlar arasında moda neyse ona gitmişlerdir.

Son olarak, Ömer Vasfi'nin "*Maksat Hayata Hizmet İse*" başlıklı ilginç yazısı⁸¹ anılmalıdır. Amaç yazının içeriğini deşmek değil Temmuz 1919 gibi zor bir zamanda aydınların neyle uğraştığının altını çizmektir. Konu "*İslam namı taşıyan fahişelere vesika*" verilmesi üzerinden çıkan tartışmalardır. Başka bir anlatımla Batıcı Ömer Vasfi'nin İslamcı Sebilürreşad'ı eleştirmesidir. Müslüman kadınlara fahişe vesikası verilmesi üzerine Sebilürreşad'ın, Sıhhiye Müdür-i Umumisi Abdullah Cevdet'i eleştirmesi karşısında Ömer Vasfi de Sebilürreşad'ı eleştirmiştir. Ömer Vasfi kısaca şunu savunmaktadır: Fuhuş Sebilürreşad'ın iddia ettiği gibi vesikayla ve umumhanelerle yayılmaz. Fuhuş onlar varken de vardır, onlar olmadan da var olur ve hatta daha fazla olur. Vesika ve umumhane olmaması hastalıkların yayılmasına yol açar, bu nedenle kontrol edilmeleri elzemdir. Hükûmetin görevi fuhşa yönelme nedenleriyle mücadele etmek ve fuhşun zararlarını ortadan kaldırmaktır.

⁷⁸ *Mefkûre*, 9 Haziran 1919 (9 Haziran 1335), Sayı: 6, s. 4-5.

⁷⁹ *Mefkûre*, 2 Haziran 1919 (2 Haziran 1335), Sayı: 5, s. 1.

⁸⁰ *Mefkûre*, 2 Haziran 1919 (2 Haziran 1335), Sayı: 5, s. 6; 9 Haziran 1919 (9 Haziran 1335), Sayı: 6, s. 3.

⁸¹ *Mefkûre*, 21 Temmuz 1919 (21 Temmuz 1335), Sayı: 12, s. 1-2.

III. Selamet

Selamet gazetesine dair kuvvetli yargılara ve belli sonuçlara ulaşmaya yetecek miktarda veri mevcut değildir. Kütüphane araştırmaları sonucunda Selamet'in yalnızca 5. sayısı edinilebilmiştir. Mevcut sayıdan gazetenin ne zaman yayınlanmaya başladığı üzerine tahmin yürütmek mümkündür, fakat yayınının ne kadar sürdüğünü ve ne zaman sonlandığını kestirebilmek güçtür. Gazetenin haftalık yayın olduğu ve 5. sayının 16 Temmuz 1919'da yayınlandığı göz önünde bulundurularak ilk sayının 18 Haziran 1919'da çıktığı tahminine ulaşılabilir. Fakat bu tahmin düzenli yayın durumunda geçerlidir. Ayrıca ilk sayıdan itibaren mi yoksa sonradan mı haftalık yayınlandığını bilmek gerekir. O halde takvim takibi yanıltıcıdır. Zira Mefkûre dergisinin 16 Haziran 1919 tarihli nüshasında "*intişara başlayan siyasi ve içtimai haftalık Selamet gazetesi*" selamlanmış ve "*devam ve muvaffakiyeti temenni*" edilmiştir⁸². Bu durumda Selamet'in yayınının, güçsüz bir tahminle 11 Haziran 1919 Çarşamba günü başladığı söylenebilir. Gazetenin Müdür-i Mesulü Dava Vekili Mustafa Kemal Bey, Sahib-i İmtiyazı Yozgatlı Ali Nihat Bey'dir. Beşinci sayıda "*siyasi, ilmî, edebî gazete*" olduğu ve "*şimdilik*" haftalık yayınlandığı yazmaktadır (s. 1). Nüshası 100 para, seneliği normalde 25 kuruş, posta ücreti dahil olduğunda 100 kuruştur. İdarehane adresi: Hükûmet Caddesinde Dava Vekili Mustafa Kemal Bey'in yazıhanesidir. Sayının yazarları: Refik Rasim, Doktor Avnülrefik, Mütekait Miralay Plevne Tarihi Müellifi Mahmut Talat'tır.⁸³ Dört sayfa yayınlanmıştır. Yazıların içeriğinden derginin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın ve Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası yanlısı bir siyasi pozisyona sahip olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Başyazı kısmında "*Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Sadık Bey'in Beyanatı Münasebetiyle*" tanıtımıyla başlayan "*Lider - Parti Klerikal İhtilafı ve Siyaset-i Mezhebiye (Hükûmet-i Cismaniye Nazariyatı)*" başlıklı metin bulunmaktadır. Metinde Sadık Bey'in "*lider - parti klerikal ihtilafı neticesinde neşrettiği kıymetdar beyannameden*" bazı parçalar sunulmuş, arkasından Refik Rasim'in "*Münazarat-ı Siyasiyede - (Devlet) ile (Mezhep) Arasında Üç Türlü Meslek-i İçtimai Mutasavverdir*" başlıklı metni yayınlanmış ve bu yazıda Sadık Bey'in beyannamesi desteklenmiştir. Öte yandan gazetede Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası ile ilgili duyurular da dikkat çekmektedir. Fırkanın açılan şubelerinden söz edilmiş ve Ankara şubesinin toplantısına davet duyurusu yapılmıştır. Ayrıca Edirne'de

⁸² *Mefkûre*, 16 Haziran 1919 (16 Haziran 1335), Sayı: 7, s. 6.

⁸³ *Selamet*, 16 Temmuz 1919 (16 Temmuz 135), Sayı: 5, s. 1.

yayınlanan İtilaf gazetesinin selamına karşılık teşekkür metni yayınlanmıştır.⁸⁴

Sonuç

Osmanlı'da taşra basınının doğuşu, devlet eliyle pratiği denenilen Batılılaşmada olduğu gibi, devletin çabasından ve isteğinden ayrı düşünülemez. Taşra basınının öncüsü devlettir. Amaç, farklı coğrafyalar, kültürler ve yaşam biçimleri içerisindeki taşra ahalisine, nerede olurlarsa olsunlar devletin (payitahtın) gözünden perspektif sunmaktır. Bu girişimde merkezileşme çabasının fazlasıyla etkili olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan taşra basını Fransız Devrimi ile yayılıp Osmanlı'ya da sirayet eden milliyetçilik akımının etkisindeki ayrılık yanlısı unsurların politikalarına karşı kamuoyunu bir arada tutma girişimidir. Vilayet gazeteleri çıktığı bölgenin gündemini ve gündelik yaşamını izleyebilmek açısından da oldukça değerlidir. Her vilayette bir Takvim-i Vekayi oluşturma gayesiyle çıkan vilayet gazeteleri vilayet basının oluşmasında ve vilayetlerde gazeteci yetişmesinde önyak olmuşlardır. O dönemde devletin vilayet gazetelerine bilinçli olarak bu misyonu yüklediği kolayına düşünülemez. Fakat her gelişmenin kendi ardılarını doğurması kaçınılmazdır.

Ankara'nın misyonu görünürde devletin ona yüklediğinden fazlası değildir. Gazetenin amacı belli bir düşünce etrafında insan toplamak değil devlet politikaları ve devlet düşüncesi etrafında olabildiğince kalabalık biriktirmektir. Yönetenlerin yönetilenlerle birleşmesi söz konusudur. Ancak bu birleşmede kontrol yönetenlerdedir. Temel amaç iç ve dış politikada ve hatta gündelik tüm gelişmelerde halkın devlet aklıyla düşünmesinin sağlanmasıdır. O halde Ankara gazetesini ve tüm vilayet gazetelerini devlet ilanlarının yayınlandığı bir pano gibi yorumlamak basite kaçmaktır. Bu gazetelerin aynı zamanda eğitim, sağlık, iklim, tarım-hayvancılık gibi temel konularda öğretmen işlevi vardır. Sadece devletin değil Ankaralının gündemi de gazeteden yıl yıl izlenebilir. Örneğin II. Abdülhamit dönemi söz konusu olduğunda akla gelen temel iki husus eğitim ve ulaştırma. Bu temel hususların hiç bilinmemesi durumunda sadece Ankara gazetesi kaynak olarak kullanılsa bile ortaya dönemin eğitim ve ulaştırma açısından hareketli geçtiği gerçeği çıkar. Bu bakımdan vilayet gazeteleri hem yayınlandıkları dönemlerin politik ortamlarından işaretler sunduğu hem de bulundukları vilayetlerin kültürü, gündemi ve gündelik yaşayışının aynası olduğu için önemlidir. Gazetelerin misyonları bir yönüyle aynıdır, bir yönüyle ise birbirinden tamamen farklı, yerel içeriklidir. Bir örnek açıklayıcı olabilir. Ankara gazetesinde balıkçılıkla ilgili yazı yoktur ama İstanbul (payitaht)

⁸⁴ *Selamet*, 16 Temmuz 1919 (16 Temmuz 135), Sayı: 5, s. 4.

gazetelerinde çoktur. O halde vilayet gazeteleri kopya değil her şeye rağmen orijinaldir. Ve yerelde okuyucuyla bağ kurabilmişlerdir. Gazetede çalışanların şehrin içinden insanlar olmasının bu bağı güçlendirdiği göz ardı edilmemelidir. Ankara'da haberleri hazırlayan muhabirler Ankara'nın sosyo-kültürel ortamı içinde nefes almaktadırlar. Gazetenin resmî görüntüsünün kırılmasının müsebbibi biraz da onlardır. Nitekim Galip Bey'in yazısı gazetenin Ankara insanından kopuk ve sorunlardan bihaber olmadığının göstergesidir. Galip Bey'in metinde özellikle tüccarlara karşı dikkatli olunmasını vurgulaması ayrıca önemlidir. Resmî gazeteler halkın bir kesimini diğer kesimine karşı uyarmaz. Ayrıca resmî gazeteler kaçakçılığın nasıl önlenebileceğine dair belirtilen düşünceleri sütunlarına taşımaz, kaçakçılığa karşı alınan önlemleri ilan eder.

Ankara gazetesi Ankara basını Heyet-i Temsiliye Ankara'ya gelene dek taşımıştır. Ankara'dan sonra çıkan iki yayın organı Ankara'nın içinden doğmuştur. Doğal akış Heyet-i Temsiliye'nin gelişiyile başka bir mecra ya yönelmiş, Ankara basını ulusallaşmış ve kitleselleşmiştir. Heyet-i Temsiliye, Ankara basınının yerelliğini geriletmekle birlikte Ankara yerelliği merkezi özellikler taşıma eğilimine yönelmiştir. Bir başka anlatımla Heyet-i Temsiliye sonrasında merkezden belirlenen değil merkezi yavaş yavaş Ankara'ya taşıyan bir basın söz konusudur. Mefkûre ve Selamet bu ortamın hemen öncesinin sessiz sakin iki yayınıdır ve kendilerinden sonraki Ankara basınının ruhuyla ilgileri oldukça sınırlıdır. Hakimiyet-i Milliye, Öğüt, Köy Hocası, Anadolu'da Yeni Gün, Sebilürreşad, Kalem, Anadolu'da Peyam-ı Sabah bu iki yayının ruhuyla bağlantısızdır. Hatta Kurtuluş Savaşı Ankara'sında muhalif olarak anılabilecek yayın organları olan Hayat ve Tan da anlayış açısından Mefkûre ve Selamet'ten çok farklıdır. Artık söz konusu olan kurtuluşun ve kuruluşun Ankara'sı ve basınıdır. Fakat Mefkûre'de görülen seküler vurgunun Cumhuriyet Ankara'sıyla uyumlu olduğunun -her ne kadar Mefkûre o dönemde artık yayınlanmıyor olsa da- altını çizmek gerekir.

Kaynakça

Sürekli Yayınlar

Ankara (6 Şubat 1292 - 10 Temmuz 1327 / 18 Şubat 1877 - 23 Temmuz 1911)

Mefkûre (30 Mart - 12 Temmuz 1335 / 30 Mart - 12 Temmuz 1919)

Selamet (16 Temmuz 1335 / 1919)

Tezler

Tuğluca, M., **Ankara**: Vilayetin Resmi Gazetesi (1870 - 1921), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Eylül 2013.

Kitaplar ve Makaleler

Aytepe, O., "Milli Mücadele'de Ankara", Cumhuriyetin Ütopyası Ankara, Hazırlayan: Funda Şenol Cantek, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, Mayıs 2010, ss. 113 - 130.

Haykır, Y., Haykır, H., "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Yerel Basının Tarihsel Gelişimine Bir Bakış", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, S 56, Ekim 2017, ss. 306 - 325.

Topuz, H., II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, Kasım 2012.

Turan, Ş., Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2017.

Yazıcı, N., "Sırrı Paşa ve Vilayet Gazeteleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C XXXVI, ss. 223 - 231.

Sempozyum Bildirileri

Varlık, M. B., "Osmanlı Dönemi Türkçe Yerel Basını Üzerine Bazı Gözlemler", Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 6 - 7 Aralık 1999, ss. 97 - 107.

Yazıcı, N., "Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme, Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 31 Ekim - 3 Kasım 1989, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994, ss. 55 - 84.